

AVLONIY QARASHLARIDA TAFAKKUR TALQINI

Xidirov Shukurullo Isroiljon o'g'li FarDU magistranti
Abdulvoyitov Dilyorbek Muzaffar o'g'li FarDU magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson hayotida tafakkurning psixologik o'rni va ahamiyati psixologik tahlil qilindi. Nazariy tahlil asosida tafakkurni ijtimoiyda rivojlanishi bo'yicha fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: psixologik tayyorgarlik, kontseptsiya, munosabat, jamiyat, dunyoqarash

“Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat”, deydi Shavkat Mirziyoyev yig'ilishda.

Inson shahsini, uning yuksak ma'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy Istiqlol mafkurasini shakllantirish, yosh avlodni boy madaniy me'rosimiz hamda tarixiy qadriyatlarimizga hurmat-etibor, mustaqil vatanimizga mehr-muhabbat ruhiy tarbiyalash talablari oldimizga muhim vazifalarni qo'ymoqda. Fikrlash elementlari miya ichidagi va boshqa odamlar bilan aniq fikr, ob'ektlar, g'oyalar va tajribalarni tasniflash, tartibga solish va etkazish uchun ishlatiladi.

Psixologiyada tafakkur elementlari ramzlardan (namoyishlardan), tushunchalardan (tasniflardan) va prototiplardan (ham belgi, ham tushunchaning o'ziga xos misollaridan) iborat.

Fikrlash kontsepsiyasi - bu odamlar turli xil ob'ektlarni, ma'lumot kiritish va g'oyalarni talqin qilish, tasniflash va manipulyatsiya qilish jarayoni.

Olam borki insonlar fikr yuritish qobiliyatiga ega. Hozirgi davrda allomalar izlanishlarni asosi fikrdir degan nazariyani qo'llab bo'lmaydi. Ma'naviy, teran va atroflicha fikrlaydigan va ijtimoiy faoliyat bilan el-yurtga foydasi tegadigan shaxslarnigina buyuk shaxs deyish mumkin. Shunday insonlar sirasiga Al-Xorazmiy, Al-Farg'oniy, Abu Ali Ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqa ajdodlarimizni yodga olishimiz mumkin.

Darhaqiqat, keng mulohaza yurita olgan, mustakil fikrlash kobilyatiga ega, ijodiy izlanishlar olib boradigan insonlar har qanday muammo va masalalar yechimini ijodiy yondashgan holda hal eta oladilar. Insonlarni tafakkur qobilyati o'sib borgani sari, ularda odob-ahloq, yaxshi xulq ham shakllanib boradi. Chunonchi, Al-Buxoriy, A.Navoiy kabi allomalar hayotini o'rganish natijasida A.Avloniy tarbiyani musulmon sharqi allomalari an'analaridan kelib chiqib uch turga ajratdi.

- Fikr tarbiyasi
- Ahloq tarbiyasi
- Badan tarbiyasi kabi ustunlardir.

Avloniy o'zbek mumtoz adabiyoti va ilg'or jahon ma'rifatparvarlarining rivojlanishga oid xulosaga tayanib, yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish kabi zarur masalalarni yuzaga chiqaradi. Ushbu masalalarni ijobiy hal qilishga urinyapmiz. Avloniy fikr tarbiyasi haqida shunday yozadi "Turkiy guliston yohud ahloq" asarida ko'p vaqtlardan buyon taqdir qilinib kelingan muallimlarning diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifadir. Fikr insonning shafokatlik, g'ayratlik bo'lishiga sabab bo'ladi". Odamlar qiyinchiliklarga turli yo'llar bilan yondashdilar va miya ma'lumotni qanday qayta ishlaydi, inson qanday fikrlashi, bu odamning muayyan muammoga qanday yondashishini belgilaydi. Bundan tashqari, "fikr" atamasi o'rta va qadimgi ingliz tilidan kelib chiqqan va hind-evropa ildizlariga ega.

Tafakkuning o'sib borishi va kengayib borishi kabi har qanday masalalarga shaxsiy nuqtai nazari bilan yondashishi, shu bilan bizga yaxshi va yomon jihatlarni ajratib ko'rsatadi. Shu sababli bolalarni fikrlash qoilyatini o'stirishda ustozlarning o'rni katta ahamiyatga ega deyiladi. Uning fikricha, bolaning fikrini biron narsa qaratish, uning o'sha narsa haqida o'ylashiga erishish uchun uning diqqatini yaqqol narsalarga yo'naltirish, uning oldiga aniq bir masala qo'yish va unga javob topish uchun unda ehtiyoj paydo qilish kerak. Bunda bola fikrini muayyan tomonga yo'naltiruvchi aniq vazifalar belgilab berishda ustozlar katta ahamiyatga egadir.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov aytganlaridek "Agar bizning bugungi hayotimizga, bunyodkorlik ishlarimizga, erishishayotgan yutuqlarimizga, o'zimizni qadrimizga yetmasak, o'zligimizni yo'qotamiz. Bizni har qadamda kutayotgan tahdidlar, tinch turmushimizga, xavfsizligimizga rahna solayotganlar bilan yuzlanayotganimizni sezmay qolishimiz mumkin".

A.Avloniy o'z g'oyalarida ta'lim va tarbiya birligini targ'ib qiladiki, bu bizning kundalik o'ylarimizdan ham g'oyat dolzarbliroqdir: «Fikr agar yaxshi tarbiyat topsa, xanjar kabi o'tkir va olmos kabi qattiq bo'lur»

A.Avloniyning fikricha insonlar jismonan yetuk baquvvat, sog'lom bo'lsagina yaxshi fikray oladi deydi. "Badan tarbiyasini fikr tarbiyasiga ham yordami bordir. Jism bilan ruh ikkisi bir butundir" deya ta'kidlaydi mutafakkirimiz.

Avloniy fikricha, butun mavjudod insonlarga xizmat qilishi kerak. Inson uning sohibidir. Chunki insonning aqli bor, shu aql orqali ilm egallaydi, ilm tufayli dunyoni boshqaradi. Avloniy fikricha aql insonlarning xazinasidir deb ta'kidlab. Inson o'zi bo'lsa hayvonlardek bo'ladi. Inson aql va idrok soyasida o'ziga keladigan zarar va zulmdan saqlanib, yer yuzidagi hayvonlarni asir qilib olishgan. Ilm insonlarning madori, hayoti va najotidir. Agar inson nafsini jilovlasa, insonni yomon yo'llarga kirishdan saqlaydi.

Har narsa ko'p bo'lsa bahosi arzon bo'lar, aql esa ilm va tajriba soyasida qancha ko'paysa, shuncha qimmatbaho bo'lib boraveradi. Tafakkur yordamida o'ylangan hamda qayta ishlangan bilimlar, faqatgina ilmiy manbalarni emas, balki ahloqiy qoidalarni ham mukammal egallashga intilish muhimdir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.Mirziyoyevning 19.01.2021 videoselektordagi yeg'lishidan
2. O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimov nutqidan.
3. "Ta'lim va mehnat faoliyatini rag'batlantirishning psixologik va pedagogik muammolari" Leontyev.V.G. muharriri ostida ilmiy-amaliy konferentsiyada tezis hisoboti. – Novosibirsk
4. Internet resursi study.com
5. "Turkiy Guliston yoxud ahloq" A.Avloniy
6. "Umumiy psixologiya" G'.Goziyev